

DÜŞÜNÜMSEL SOSYOLOJİDE YAPI EYLEM ETKİLEŞİMİNE YÖNELİK BİR ÖRNEK OLAY ARAŞTIRMASI

Structure-Action Relationship Intended for a Case Study in Reflexive Sociology

*Onur Uca**

Özet

Bu araştırma, düşünümsel sosyoloji kuramı çerçevesinde yapı ve eylem etkileşimini incelemektedir. Düşünümsel sosyoloji açısından gözlemlenebilir koşullarda yapı-eylem etkileşiminin farklı boyutlarını ve süreçlerini failerin nasıl anlamlandırıldığını bulmak bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda iki profesör, iki doçent, iki yardımcı doçent, iki asistan doktor ve hastanede yatan dört kadın, dört erkek hasta ile görüşüldü. Görüşmelerden elde edilen veriler kuramsal çerçeve kapsamında değerlendirildi. Araştırmanın sonuç kısmında ise doktorların, hastaların görüşleri ve araştırmacının gözlemleri karşılaştırılarak değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Düşünümsellik, Faillik, Yapı, Eylem, Düşünümsel Sosyoloji, Fail.

Abstract

Investigating the relationship between structure and action under the framework of reflexive sociology, this study primarily aims to find out how agents understand different aspects of the structure-action relationship in sociologically observable situations. During the research, two professors, two associate professors, two assistant professors, two interns and four male and four female patients have been interviewed. Findings of the interviews have been analyzed under the theoretical framework of the study. Finally, observations of the researcher and views of the doctors and the patients have been compared.

Key Words: Reflexivity, Agency, Structure, Action, Reflexive Sociology, Agent.

*Kurumlar Sosyolojisi Doktora Öğrencisi, Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Giriş

Sosyal bilimler alanında toplumsal yapı ve eylem merkezli kuramlar arasında yer alan farklılık temel bir ayrımın göstergesini belirtiyor. Bu ayrımın bir tarafı yapı kuramları veya makro kuramlar olarak adlandırılıyor. Yapı merkezli kuramların karşılığı olarak görülen eylem merkezli kuramlar ise, fail merkezli veya mikro kuramlar olarak ifade ediliyor. Yapı ve eylem merkezli sosyoloji kuramları konularına ve nesnelere yönelik bu çözümlenmeleri yaparken genel bir karşıtlık temelinde hareket ediyor. Bu karşıtlık değişen yaşam dünyası karşısında sosyal teorinin anlamlandırma ve açıklama kapasitesinin kısıtlanmasına neden oluyor. Bu kısıtlamayı aşmaya yönelik sosyal teori alanında eğilimlere ihtiyaç duyuluyor. Yapı ve eylem kuramları arasında süregelen bu karşıtlıklar, yapı merkezli kuramları eylem, eylem merkezli kuramları ise yapı üzerinden inşa etmeye yönlendiriyor. Sosyal teorinin etkisizleşmesine neden olan bu süreç, günümüz dünyasının daha iyi açıklanabilmesi ve anlamlandırılabilmesi için yapı ve eylem teorilerinin bir arada ele alınmasıyla aşılmaya çalışılıyor. Bu etkisizliğin temel nedeni, yapı kuramlarının günümüz toplumsal hareketlerini açıklamak için kullandığı söylemlerin, toplumlarda meydana gelen ani değişimleri ve *kırılmaları* açıklarken yetersiz kalıyor olmasıyla açıklanıyor. Bu açıklamalardaki yetersizlik sosyal bilimcilerin yapı merkezli kuramlara alternatif eylem kuramları geliştirmelerine neden oluşturuyor (Bkz. Poloma, 1992; Goffman, 2009; Garfinkel, 2005).

Bu çerçevede düşünümsel sosyolojide yapı eylem etkileşimini anlamaya yönelik gerçekleştirilmiş olan araştırmada, tek başlarına makro ve mikro kuramların günümüz yaşam dünyasında meydana gelen gelişmeleri açıklayamayacağı kabul ediliyor. Makro ile mikro kuramların birlikteliği üzerinden yeni anlamlandırmalar yapılmasının gerekliliği üzerinde uzlaşılan bir bakış açısı haline geliyor. Bu uzlaşma paralelinde çalışmada verimli anlamlandırmaların ve açıklamaların yapılmasının sağlanması için mikro ve makro kuramların iç içe değerlendirilmesinin yolları arandı. Bu nedenle gerçekleştirilen literatür taraması sonrası en uygun yaklaşımın, düşünümsel sosyoloji olduğu sonucuna ulaşıldı. Araştırmanın içerisinde yer alan "faillik" kavramı kişinin yapıyı değiştirme ve dönüştürme kapasitesini içinde barındıran bir ifade olarak ele alınmıştır. Sosyal bilimler alanında yapı kavramının farklı biçimleri olmasına karşın araştırmada yapı kavramı, faile olanak sağlayan ama aynı zamanda faili sınırlayan anlamıyla ele alınmıştır. Fail, kavramı düşünen, sorgulayan, modernliğin öngöremediği sonuçları önceden sezebilen ve buna göre hareket eden özneye verilen addır. Düşünümsellik kavramı çalışmada, failin dünyayı değerlendirdiği bakış açısı ile kendi düşüncesini ve eylemlerini değerlendirmesi olarak ele alınmaktadır.

Araştırma toplam beş temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde düşünümsel sosyoloji kuramının temelinde yer alan mikro ve makro kuramlar

belirtmiştir. Klasik teoride yapı ve eylem kuramlarının incelenmesinin ardından düşünsellik ve düşünsel sosyoloji üzerinde durulmuştur. Araştırmanın ikinci bölümünde sosyal teoriler ile düşünsellik ilişkisi, yapısalcilık, yapısal işlevselcilik, neo-marksizim ve eylem kuramları ele alınmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise düşünsel sosyoloji kuramının başat isimleri, Anthony Giddens, Pierre Bourdieu, Ulrich Beck ve Margaret Archer'in başlıca çalışmaları ele alınmış ve yapı eylem karşılığı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümü araştırma problemini ve araştırmanın yöntemlerini anlatmaktadır. Araştırmanın beşinci ve son bölümünde ise hasta ve doktorlardan elde edilen bulguların eylem ve düşünsellik temelinde üç ayrı başlıkta değerlendirilmesi bulunmaktadır. Öte yandan araştırmanın son bölümünde yorumlanan veriler, Mersin Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinde gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda elde edilmiştir. Bu değerlendirmeler ardından sonuç başlığı altında elde edilen veriler düşünsel sosyolojinin kuramsal çerçevesine göre değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Toplumsal yapı kavramı sosyal bilimlerde üç boyutta değerlendirilmektedir. Toplumsal yapının ilk boyutu, yapının insan eylemlerine hem izin veren hem de insan eylemlerini sınırlayan yönleri olduğunu belirten anlayışdır. Fail, yapısal düzenlemeler yaratır ama bu yapı yeniden yorumlanmaya açıktır. Belirtilen yapı tanımı oldukça esnek bir tanımlamadır. İkinci olarak kullanılan ise katı bir yapı tanımıdır. Yapı şekillendirici, belirleyici, asıl olandır. Yapı, insan eylemlerini sınırlar. Eylem yapının içerisinde gerçekleştiği için toplumsal yapının içerisinde failin yerine aktör vardır. Yapının değiştirilebilir olarak kabul edilen parçalarının düzenli bir tertibini ifade eder. Yapının parçaları değiştirilebilirken yapının kendisi görece olarak sabit kalmaktadır. Öte yandan sosyal bilimlerin alanında benimsenen son yapı tanımlaması ise, yapının insan zihnindeki oluşum olduğunu söyleyen tanımlamadır. Bu tanımlamaya göre yapılar sadece gözlemcilerin oluşturduğu modellerden ibarettir (Strauss, 1994).

Yapı kavramını katı bir duruş sergileyerek ele alan kuramcılar, toplumsal yapı içerisindeki failerin kişilik problemlerini, toplumsal yapının bütünsel ahengini bozan toplumsal sorun olarak anlıyor ve anlamlandırıyor. Onlara göre, yapılar işleve sahip olduğu için varlıklarını sürdürebilmektedir. İşlevini kaybetmiş bir kurum toplumsal yapı içerisinde dengeli bozmayacak şekilde farklılaştırılmalı, değişen yapısal işlevi karşılayacak yeni bir kurum inşa edilmelidir.

Değişim, yapısal farklılaşma kavramı ile açıklanır. Yapısal farklılaşma, esasen aynı yapı tarafından meydana getirilen işlevlerin zamanla çoğalmaları ve özelleşmeleri sonucunda birbirinden ayrılarak kendilerini yerine getirecek

yeni yapılar yaratmaları demektir. Düşünümsel sosyoloji içerisinde de kabul edilen bir yapı anlayışı vardır. Ancak düşünümsel sosyolojinin yapı anlayışı yapısalcılık gibi yapıyı merkeze alan bir anlayışı değildir. Bunun yanında mikro kuramlar gibi yapıyı görmeyen, yapının karşısında, yapıya rağmen bir teori oluşturma anlayışı da değildir. Düşünümsel sosyolojide yapı, eyleme engel olarak değil, onun üretimle ilişkili bir şey olarak kavramlaştırılabilir (Giddens, 2005). Yapı betimleyicidir, işlev ise tanımlayıcıdır. Yapı, toplumsal ilişkinin, ilişkilerin kalıbını gösterir. İşlev ise, bu ilişki kalıbının gerçek hayattaki işleyişini anlatır (Giddens, 2005). Düşünümsel sosyolojide sosyal sistemler rollerden değil, pratiklerden oluşurlar. Pratik, gündelik hayat içerisinde tekrarlanarak oluşan eylemlerin bilgisidir. Bu nedenle bilgi pratiğin bilgisidir. Aktörler pratik bilinçlerinden yararlanarak yapıları üretir ve yeniden üretirken 'sosyal sistemleri' yaratırlar. Düşünümsel sosyolojinin bilgisi, failin de sahip olduğu pratik bilgiden meydana gelmektedir.

Bunun yanında yapı kuramları karşısında eylemin merkeze alınması, modern zamanda insan merkezli hareketlerin yükselmesi ve bu hareketleri makro kuramların açıklayamamasıyla önem kazanmıştır. İnsan eylemini toplumsal yaşama yön veren etkinlik olarak temel alan sosyal bilim kuramları, insan eylemlerinin çıkışı ve insan eylemlerinin diğer insanlara etkisi üzerine birçok inceleme ve analiz geliştirmiştir. Eylemi merkeze alan kuramlar, toplumun geneli üzerinden açıklama yapmadığı için bunlara küçük kuramlar veya mikro kuramlar adı verilmiştir. Mikro ve makro kuramlar kendi aralarında kesin bir uzlaşma belirleyememişlerdir. Mikro kuramlar içerisinde sosyal bilim kuramlarının oluşumu sürecinde bazı konular ve kavramlar üzerinden çatışmalar yaşanmıştır. Eylem kuramları kendi içinde çatışmalar yaşamasına rağmen, yine kendi içinde benzer yönleri de bulunmaktadır. Mikro kuramlar arasındaki benzer yönler şu şekilde özetlenebilir. Eylem kuramlarının temel iddiası, failer arasında var olan yüz yüze karşılaşmaların toplumsal yaşamın temel özelliği olmasıdır. İnsanların yaratıcı, akıllı ve bilgili oldukları kabul edilir. Failer ikili karşılaşmaları düzenleyerek toplumsal düzeni inşa eder. Toplumsal düzen failerin bir başarısı olarak ortaya çıkar. Eylemin öngörülme sonuçları önceden sezilebilir. Failerin eylemleri, başarılı, karşılıklı ve anlaşılabilir. Toplumun nasıl işlediğini irdelemek için failerin buldukları konuma ilişkin tanımlamalarını kavramaya çalışan yorumlayıcı metodolojiye ihtiyaç duyulur (Smith, 2007).

Eylem teorileri, failin değiştirme dönüştürme kapasitesini biricikleştirmektedir. Bu nedenle fail veya failerin gerçekleştirdiği toplumsal kırılmaları daha iyi aktarabilmektedir. Bunun yanında yapısal teoriler, yapının durağanlığı, düzenli ve dengeli hali üzerinden hareket ettiği için toplumsal kırılmaların yaşanmasını açıklayamamaktadır. Fakat yapı merkezli teoriler toplumun yapısal analizini ve bunun üzerinden güç dengesini daha iyi açıkladığı

için toplumsal kırılmalar sonrasında yaşanacak değişimlerde yapının nasıl ve ne ölçüde etkileneceğini daha net ortaya koymaktadır. Toplumsal kırılmaların, değişimlerin nasıl meydana geldiğini bulmak ve sonrasında yaşanacak değişimin ne yönde ve ne ölçüde etkili olacağını öngörmek için sadece eylem ya da sadece yapı teorilerini merkeze alarak açıklamalar yapmak yeterli değildir. Bu nedenle eylem teorileriyle yapı teorileri arasındaki karşıtlığın aşılması toplumbilimi açısından önem taşımaktadır. Bu karşıtlığı aşmak için sosyal bilimler alanında yapı eylem teorilerini birleştirme düşüncesi temelinde düşünümsel sosyoloji ortaya çıkmıştır.

Düşünümsellik kavramının sosyoloji biliminde kullanımı Talcott Parsons'ın çalışmalarına kadar uzanmaktadır. Düşünümsellik (refleksivite) kavramı içerisinde *desantrasyonu* barındırır. Desantrasyon terimi, kendi içerisinden çıkmayı ve bir yere bağımlı olmamayı anlatmaktadır. Bu nedenle düşünümsellik dış dünyayı algılama bilgisini ve yöntemini kullanan bireyin, aynı bilgi ve yöntemle kendisini algılaması, kendisini sorgulamasıdır (Coulon, 2010). Düşünümsellik kavramını sosyoloji kuramları içerisinde önemli bir yere taşıyan başlıca isimler, modernliğin sosyolojisini yapan Anthony Giddens, Ulrich Beck ve Pierre Bourdieu'dur. Beck'in ve Giddens'in düşünümsel sosyoloji düşünceleri birbirine daha yakındır. Bourdieu'nun bilgisel düşünümsellik kavramı içerisindeyse toplumsal yapının zamansal ve uzamsal etkilerinin zamansal boyutu daha yoğun hissedilmektedir. Bourdieu, failin içerisinde var olan arka plan bilgisini, failin kendisini düşünümsel olarak sorgularken kullandığına inandığı için Bourdieu'nun düşünümsel sosyolojisi bilgisel bir boyut da taşımaktadır. Düşünümsel sosyolojiyle ilgili kuramlar, fail ile toplumun normatif değerleri arasında kesin bir ayırım yapmamışlardır. Düşünümsel sosyolojide eyleyen yapıyı kullanır, yapı içerisinde dönüşür. Ancak fail eyleme bilgisini yapının bağlamsallığından elde etmiştir. Bu nedenle düşünümsel sosyolojide yapı ile fail ayrılmamaktadır.

Failin değiştirme dönüştürme kapasitesi yapı içerisinde yer aldığı zaman görülmektedir. Fail, yapının içinde yapıya uyarak yapıdan elde ettiği manevra ve strateji silahlarına göre yapıyı değiştirme dönüştürme kapasitesine sahip olmaktadır. Her failin yapının içinde elde ettiği ödül ve kazanımlar aynı olmadığı gibi failerin sahip oldukları değiştirme dönüştürme kapasiteleri arasında da fark bulunmaktadır. Eyleme durumu sadece yapının açıklarını bilerek yapının kısıtlamalarını aşma çabası değildir. Bu tip bir eyleme durumu içerisinde yapıyı kısa vadede farklılaştırabilecek, uzun vadede değiştirebilecek bir güç vardır. Öznenin belirtilen eylem tanımlamasına uyabilmesi düşünümsel bir mekanizmayla düşünerek fail olabilmesine bağlıdır. Kısacası fail, değiştirme dönüştürme kapasitesini yapıyı ele aldığı düşünce tarzı ve alanın içerisindeki konumlanışıyla belirlemektedir. Yapıya karşı olan bir failin değiştirip dönüştürme kapasitesi yapıya bağımlı hareket eden bir failin değiştirme dönüştürme

kapasitesinden daha azdır. Buna bağılı olarak toplumsal yapıya bağımlı hareket etmek, faile yalnızca değiştirme dönüştürme zemini sağlamaktadır. Bu zeminin kullanılması düşünömsel düşünöbilmekle mümkün olmaktadır. Fail düşünömsel düşünöbilmek için düşünce mekanizmasının içerisinde desantrasyon barındırmalıdır, araçsal ve ereksel akılı değişimli kullanabilmelidir, yapının sınırlılıklarını bilmelidir. Koşulları rasyonel olarak değerlendirmeli, kendi sahip olduğu eyleme gücünü bilmeli ve eyleminin sonuçlarını öngörebilmelidir. Söylemleriyle eylemleri tutarlı olmalıdır. Belirtilen bu biçimlere sahiplik durumu failin düşünömsel düşünme durumunu belirlemektedir.

Failin toplumsal yapıyı değiştirme yönü karşısında yapının fail üzerinde etkisi de oldukça güçlüdür. Yapı, faili iki aşamada kısıtlar. İlk olarak yapının içerisinde değiştirme ve dönüştürme kapasitesi vererek faili kendisine bağlar. Bu bağlanma durumu, faile yapının ahenk ve düzenine katkı sağlama eğilimi kazandırır. Böylece failin bilinçdışı olarak rızasının alınması sağlanmaktadır. Ancak her failin bilinçdışı rızasını almak mümkün değildir. Rızanın elde edilemediği durumda, fail yapının kurallarına uyarak elde ettiği değiştirme ve dönüştürme kapasitesinin gücünü düşünömsel düşünce ile birleştirebilmektedir. Bu birleşme sonucunda failin girdiği her eylem, toplumsal yapının bağlamsallığı içerisinde yer alan gücün, ahenk ve düzenini bozabilecek bir hale dönüşebilme potansiyeline sahip olmaktadır. Yapı, eylemin bu şekilde bir dönüşüme maruz kalmaması için faili içerisinde bulunduğu sistem ve kurumlar ile sınırlandırmakta, teşhir etmekte ve oyun dışına çıkarmaktadır. Fail bu sınırlandırma halinden çıkmak için yapıya bağımlı olarak elde ettiği değiştirme kapasitesini, yapının verdiği meşruluğtan farklı (bu Weber'in karizmatik otoritesi veya örgütlü bir mücadele vb. olabilir) bir meşruluğa dönüştürmelidir. Fail bu dönüşümü sağlayamaz ise manevra alanı yapı tarafından kısıtlanır, yok edilir.

Bu nedenle düşünömsel sosyolojinin içerisinde yapı önemli bir yer teşkil etmektedir. Düşünömsel sosyolojinin dayandığı iki temel zeminden birisi olan yapısalcılığın arkasında köklü bir gelenek bulunmaktadır. Bu gelenek, Sigmund Freud, Ferdinand De Saussure ve Claude Levi-Strauss'un yapısalcılık anlayışını temel almaktadır. Freud'un bilinçaltı kavramıyla Levi-Strauss'un dilin toplumsal yapıyı inşa etmesi ve faili sınırlaması çerçevesinde ele alındığında düşünömsel sosyoloji içerisindeki yapı anlayışının teorik geçmişi anlaşılabilir. Sigmund Freud ve yapısalcılık ilişkisi şu bağlantılar ile açıklanabilir. Kişinin vücudu, iç ve dış algılamaların çıktığı yerdir (Freud, 2009). Ayrıca id, ego ve süper ego sınıflaması yapısalcı bir sınıflamadır.

Öte yandan dil merkezli yapısalcılık Saussure ile Levi-Strauss'un çalışmalarıyla sosyal bilimler dünyasında kendine yer bulmuştur. Saussure'un çalışmalarından etkilenen Levi-Strauss yapısalcılık düşünöncesine damgasını vurmuştur. "Levi-Strauss'un etnolojisi, insanların gerçekte ne yapıp ettikleri, toplumsal örgütlenişleri, statüleri, rolleri, gereksinimlerini nasıl karşıladıkları,

ayinleri nasıl yaptıkları, mitoslarında neler anlattıkları vb. üzerine değil, tüm bunları yaparken boyun eğdikleri, arka plandaki bilinçdışı sistem ya da yapı üzerineydi” (Özbudun, 2010: 192). Levi-Strauss’a göre yapı, bilinçdışı sistem, yaşanan her şeyin arkasında yer alan asli unsurdur; gözlemci tarafından oluşturulan ve somut gerçeklerle ilişkisiz bir modeli çağırıştırır” (Giddens, 2005: 204). Bu zaman ve mekânla ilişkili olmayan, sosyal sistemlerle ilişkilendirilmeyen bir tanımlamadır. Yapının içerisinde her toplumda olan evrensel değerler bulunmaktadır. Strauss, bu açıklamasını farklı toplumların yemek çeşitleri üzerine yaptığı açıklamalarda belirtmiştir. “pişmiş yemek bir kültürdür, çiğ yiyecek ise doğal olarak dönüştürülmüş olandır” (Keat ve Urry, 1994: 157). Levi-Strauss 1958 yılında ‘yapısal antropoloji’ kitabını yayınladı. Strauss’un bu kitabıyla birlikte yapısalcilik akımı kendinden söz ettirmeye başladı. Yapı anlayışının yapısalcilik içerisinde bir dönüm noktası olmasıysa dönemine göre yapı kavramına getirdiği yenilikçi bir duruştan kaynaklanmaktadır. Yapısalcılığının yeniliği, yapının tarihsel analizini, yapının işleyiş sürecini rasyonel akıl ile kavramsallaştırılmasından ileri gelmektedir (Leledakis, 2000). Ancak yapısalcilik anlayışı sonrasında sosyal bilimler içerisinde çok etkili bir konumda yer almamıştır. Sosyal Bilimler alanında etkili olan yapı anlayışlarının başında Foucault’ ve Althusser’e ait olan toplumsal yapı anlayışları yer almaktadır. Foucault’nun yapı anlayışı Dumezil’e¹ dayanmaktadır (Timur, 2005). Althusser’in yapı anlayışı ise yapının öğelerini farklılık temelli tanımlayan bir yapı anlayışıdır. Düşünümsel sosyoloji bu iki yapı anlayışlarından da önemli ölçüde yararlanmışır.

Düşünümsel sosyolojinin temelini oluşturan ikinci ana hat; faili ve failin eylemini merkeze alan teorileridir. Bu teorilerin başında Sembolik Etkileşimcilik yer almaktadır. “Sembolik etkileşimcilik, toplumun mikro boyutlarına, gündelik yaşantılarımıza, içinde yaşadığımız gündelik dünyaya ve insanların “sembolik iletişim aracılığıyla gündelik yaşantılarında nasıl etkileştiklerine, düzen ve anlamı nasıl yarattıklarına odaklanır” (Slattery, 2007: 334). Bu teori, düşünümsel sosyolojinin “fail” tanımlamasının oluşumunda kullanılan önemli kavramları ortaya çıkardı. Bunların başlıcası, George Herbert Mead’in ortaya koyduğu, “ben ve benlik” ayrımıyla “genelleştirilmiş diğeri” ifadesidir. Kurama göre, kitlenin bilgisine güvenilemez. “Toplumsal yapıyı kamu ve kitle olarak ayıran Herbert Blumer, anketlerin kişilerin bilgisini değil kitlenin bilgisini, kitlenin eğilimlerini ve dönüşümlerini ortaya koyduğunu dile getirmektedir” (Varol, 2010: 54). Öte yandan düşünümsel sosyolojiyi en fazla etkileyen sembolik etkileşim kuramcısı Erving Goffman’dır. Goffman, gündelik hayatı analiz ederken failin davranışlarını bir oyuna benzeterek açıklamaktadır. Fail ve eylem arasındaki ilişki iki şekilde açıklanır. İlki failin bir aktör olduğu tanımlamasıyla

¹Georges Dumezil, bir dönem İstanbul Üniversitesinde görev yapmış dünyaca ünlü filolog, etnolog ve din tarihçisidir. Türkiye’de Ubihça üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınmıştır.

açıklanmaktadır. Burada fail 'bir rolü sergileyen' olarak görülmektedir (Smith, 2007). Her fail oyun sergiler. Bu durum(oyun) gündelik hayat içerisindeki yüz yüze ilişkiler esnasında ortaya çıkmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde sergilenen faaliyetler "performans" olarak adlandırılmaktadır. "Performans, bir kimsenin belli bir gözlemci kümesi önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemciler üzerinde birazda olsa etkisi olan tüm faaliyetlerdir" (Goffman, 2009: 33). İkincisiyse, failin performans izleyicisi, diğer bir ifadeyle gözlem yöneticisi olmasıdır. Goffman'ın "rol ayrışması" kavramıyla fail hem performans sergileyen hem de bir performansı gözleyen ve yöneten olabilmektedir. Performansını ifade donanımı ile sergilemektedir. Bu ifade donanımı "vitrin" adıyla tanımlanmaktadır. Vitrinin içerisinde etkileme yöntemleri ve sahne donanımlarının bilgisi vardır. Etkileme yönteminin başarısı failin oynadığı role inanmasıyla bağlantılıdır. Çünkü performansını sergilerken içten ve inandırıcı olması oynadığı role inanmasından kaynaklanmaktadır. "İletişim kurduğumuz birinin bir sahtekâr olduğunu öğrendiğimizde, oynadığı rolü oynamaya hakkı olmadığını ilgili statüye sahip olma iddiasının geçerli olmadığını öğreniyoruz demektir" (Goffman, 2009: 66).

Düşünümsel sosyolojinin eylem anlamlandırmasının arka planında yer alan bir başka düşünce akımı ise etnometodolojidir. Fail merkezli düşünce yapıları içerisinde, failin ilişkilerinin gündelik yaşam içerisinde sürekli yeniden üretiminin nasıl yapıldığı, bu yeniden üretimin failer tarafından nasıl anlamlandırıldığı üzerine odaklanan etnometodoloji, failin gündelik yaşam içerisinde kullandığı metotları açıklama çabası içerisinde yer almaktadır. Yapısal analiz üzerinden gündelik eylemin resmi yapısı üzerine odaklanmaktadır (Garfinkel ve Sacks, 2005: 162). Failin eyleme girme biçimi, eyleme girdiği ortamın oluşumu, eyleme girerken kullandığı bilginin oluşumu üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, gündelik hayatın deneysel araştırmalara konu olmasını sağlamış ve Harold Garfinkel'in çalışmaları temelinde gelişmiştir. Garfinkel'a göre, toplumsal düzen, toplumun üyelerinin katılımıyla oluşmuştur. Bu fikrinin doğruluğunu kanıtlamak için öğrencileriyle beraber deneyler gerçekleştirdi. Garfinkel bu deneyleriyle gündelik hayatın her gün nasıl yeniden yaratılmasının başarılabilirliğini açıklamaya yönelik üç temel kavram ortaya koydu. Bunlar "dokümanter metod", "düşünümsellik" ve "anlamın bağlamına gönderimlilik"tir. Dokümanter metod, üyenin gündelik hayat içerisinde karşılaştığı olağandışı bir durumu, gündelik hayatı anlamak için kullandığı arka plan bilgisinin içerisinde var olan anlamlar bağlamında bir yerlere yerleştirebilme durumudur. Düşünümsellik ise, yaşadığımız özel olayları genel olaylardan elde ettiğimiz bilgimizle açıklama, çözme durumumuzdan ileri gelmektedir. Gündelik hayatın her gün yeniden yaratılmasını sağlayan, anlamın bağlamsallığı durumudur. Bu gündelik hayat içerisindeki her anlamın sadece bağlamında anlaşılabilir oluşudur (Slattery, 2007). Böylece düşünümsel sosyolojide, failin diğer faillere göre değişen değiştirme dönüştürme kapasitesinin var olduğunu gösterilmiştir.

Bu durum düşünümsel sosyoloji için önemli bir arka plan bilgisi sağlamıştır.

Düşünümsel sosyolojinin içerisindeki failin anlamının oluşmasında fenomenolojinin katkısı da bulunmaktadır. “Fenomenoloji, deneyimledikleri şekliyle fenomenlerin doğrudan tasvirine odaklanan ve deneyimlenmemiş ön kavramsallaştırma ve varsayımlardan kaçmanın yanı sıra, nesnelere nedensel açıklamalarını verme çabası güden teorilere hiçbir biçimde müracaat etmeyen felsefi bir akıma gönderme yapar” (Küçükalp, 2006: 53). En önemli isimlerinden birisi olan Edmund Husserl, toplumsal yapının faile verilen anlamlarını doğal tavır olarak adlandırmaktadır. “Doğal tavır, kimi uyanık kimi yarı uyanık, her gün içinde sürüp gittiğimiz bu yaşayışta takındığımız davranıştır” (Uygur, 1998: 41). Fail, doğal tavırdan çıkabilmek için doğal tavır bilgisinden kendisini ayrıca alarak (bracketing) ayrıştırabilir. Ayrıca almayla fail, doğal tavrı oluşturan anlamları, yorumlama kapasitesinin içerisinde kullanmayarak doğal tavrın etkisinden ve şekillendirme gücünden kurtulmaktadır. Ayrıca alınarak ulaşılan bilgi dünyanın özsel yapısına ulaştırılan bilgidir. Fail, toplumsal yapıdan kurtularak düşünme ve eyleme kapasitesine sahiptir. Bu kapasitesini ayrıca alarak düşünme yeteneğiyle elde etmektedir. Ayrıca alma kavramının ilk anlamı, toplumsal yapının ontolojik anlamlarından kurtularak bu anlamlara yeni bir anlam katma durumudur. Katılan anlam; ayrıca alma ile doğal tavrın öğelerinden ayrılan salt ben’in², toplumsal yapının tüm gerçekliklerinin bilinç edimleri yoluyla inşa edilmiş olduğunu ifade eden biçimdir. Bu ikinci anlam reduksiyon kavramının anlamıdır. Husserl fenomenolojisinin asıl kavramı, ayrıca alma kavramıyla düalizm oluşturan bu reduksiyon kavramıdır. Redüksiyon, doğal tavrın, toplumsal yapının anlamlarını transandantal ben’in isteklerine indirgenmesidir. (Küçükalp, 2006). Husserl’in fenomenolojisi bu açıdan düşünümsel sosyolojinin fail tanımlamasının oluşumunda etkili olmuştur.

2. Düşünümsel Sosyoloji Kuramı

Düşünümsel sosyoloji kuramı modern dünyanın kuramıdır. Çünkü düşünümsel sosyoloji, modern dünyanın getirdiği sonuçları aşamayan kuramlar üzerinden inşa edilmiştir. Modernlikle beraber gelen yapı ve eylem teorilerinin arasındaki ayrışma nedeniyle anlamlandırılmayan, açıklanamayan sosyal olayları aydınlatma hedefindedir. Bu nedenle mantığı, yapı ve eylem teorilerini birleştirme düşüncesine dayanmaktadır.

Düşünümsel düşünce biçimi, failin olaylar karşısında gösterebileceği, inisiyatif tutumları ve durumları aramaktadır. Düşünümsel düşünen failin düşünmek için kullandığı bilgi toplumsal pratiklerden oluşan bilgidir. İnsanlar birbirleriyle etkileşim halindeyken, yaşantıları sırasında edindikleri bilgileri

²Husserl’in salt benini Platon’un transandantal ben kavramından gelmektedir.

sorgulamadan otomatik olarak kullanılırlar. Toplumsal hayatta da bir şeyler yapmak istediğimizde bu bilgileri kullanırız. Kullanılan bu bilgilerin içerisine, kendi kişisel özelliklerimizi katarak toplumsal bilgileri yeniden yorumlarız. Bir başka ifadeyle failerin içinde buldukları ortamları değiştirme dönüştürmeleri, geçmişten devrıldıkları toplumsal bilgileri, kaynakları, bilgileri yeniden yaratma yeteneklerini yansıtmaktadır (Layder, 2006).

Bir failin düşünümsel düşünmesi, dünyayı anlamak ve yorumlamak için kullandığı düşünce yapısını kendi eylemleri için de kullanmasına bağlıdır. Bu nedenle düşünümselliğin iki boyutu vardır. İlk boyutu, gözlemcinin formüle ettiği teorilerle ilgilidir. İkinci boyutuysa kendi davranışlarını anlamaya ve açıklamaya çalışan failin düşünümselliğidir. Bir diğer ifadeyle davranışın düşünümsel gözetimidir (Giddens, 2005). Burada eylemsel ve söylemsel bir tutarlılık vardır. Eylemin düşünümsel gözetiminde örtük ve sözel hazır bilgilerden yararlanılır ve bu bilgiler yeniden üretilir. Toplumsal yeniden üretimin sürekliliği, yerleşik tutumlar ve bilişsel bakış açılarının en iyi durumda tutulmasını gerektirmektedir (Giddens, 2005).

Düşünümsel sosyoloji içerisinde yapının etkilenme durumu, yapının içerisinde olan yapıyla değişen, yapıyı değiştiren ve eylem yapı ilişkiseliliği üzerine kurulan bir durumdur. Bu ilişkisellik yapının ikili yönünü ortaya koymaktadır. En önemli isimlerinden olan Pierre Bourdieu, yapının ikili durumu içerisinde yapısalcı ya da fail merkezli görüşleri tercih etmek yerine bu ayrımı aşma düşüncesini taşımaktadır. Bourdieu sosyolojisinde, yapı ile eylem arasında var olan zıtlılığın yıkıcı ve yapay olduğunu iddia eder. Ona göre yapı ile eylem arasındaki ilişki yıkıcı ve yapay olmaktan ziyade diyalektik bir ilişkiye sahiptir. En önemli kavramı olan “habitus” ne eyleme nede yapıya gönderme yapan, aksine eylem ve yapı arasındaki ilişkiden ortaya çıkmış bir kavramdır. “Habitus; dünyada bizim algılama, yargıda bulunma ve davranma süreçleri yardımıyla ortaya koyduğumuz uzun süreli ve değişiklik gösteren yatkınlıklar sistemine işaret etmektedir” (Stones, 2008: 263). Nesnelciliğe düşmeden öznelciliği aşma çabası içerisinde. Bu sebeple sosyal bilimcinin katılımcı gözlemiyle failin eylemlerini gözlemlemesi ve verdiği tepkileri anlamlandırması önem taşımaktadır. Burada fail oyun içerisinde. Toplumsal bir oyun içerisinde alanlar vardır. Oyuncular bu alanların içerisinde her alanın kendi kuralları çerçevesinde hareket ederler. Bu alanlar hapisaneler, okul, hastane, ordu vb. olarak adlandırılmaktadır. Sınırları ve kuralları alanın kendi içerisinde yazılı olmadan ortaya konmaktadır. En kaba, yazılı olmayan güç ilişkileri aynı zamanda simgesel ilişkilerdir. Bunlar boyun eğme, itaat etmedir (Bourdieu, 2006). Alanın yapısı oyuncular arasındaki güç ilişkilerinin her anki durumuna göre değişmektedir. Kontrolün diyalektiği alan içerisinde var olmaktadır ve bağlantısal düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bağlantılar, bireysel irade ve bilinçlerden bağımsızdır. Bir alan içerisinde var olan alan bilgisi bir başka alan

içerisinde değişim gösterebilir.

Yapı ve eylem arasındaki ilişkinin diyalektik bir başka okuması daha bulunmaktadır. Burada yetenek ve sınırlama ayrımı ile kültür ve toplumsal yapı ayrımı arasında karşılıklı uyumsal (simbiyoz) bir ilişki vardır. Failin kısıtlanması sonrasında yetenekleriyle bu sınırlara, kısıtlamalara şekil vermesi toplumlarda kuşaklar arası yapısal öğelerin aktarılmasına olanak sağlamıştır. Failin kültür ve yapı tarafından kısıtlanmasına süreç içerisinde müdahaleler ederek şekil vermesi günümüz bireyciliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bireyselliğin çıkışı ve yaygınlaşmasıyla gruplar arası, topluluklar arası, toplumlar arası ilişkiler yerini bireyler arası ilişkiler, bireysel yaşama biçimlerine bırakmıştır. Bu bağlamda “yapı bütünleşmesi düzeyinde yaşanan düşünsellik, kendini düzenleme girişimindeki artış, kesinlikle çağdaş dünyanın temel özelliklerinden birisidir. Böylece çağımızdaki en yaygın iki toplumsal hareket biçiminin temeli şekillenmiştir: “hukuki-rasyonel” toplumsal örgütlenme ve laik toplumsal hareketler (Giddens, 2005: 225). Bu durumda akla ait yeteneklerin durmadan düzenlendiği günlük hayatın düşünselliği belirmeye başlamıştır. Buna sistematik düşünsellik adı verilmektedir. Burada failer yalnız yaşayan, izole olmuş, çocuksuz, tek başına başarılılabilecek mesleklere sahip olan kişiler durumuna gelmiş, manevra ve strateji yapabildiği sürece toplumsal yapıyı değiştirme dönüştürme amacıyla değil, manevra ve stratejilerini sürekli kılabilir, toplumsal yapıyı farklılaştıracak eylemlilikler peşindedir (Archer, 2003). Günümüzde gündelik hayatın sistematik düşünselliğinin oluşturduğu manevra ve stratejiler ile makro kuramlar arasındaki ilişki görünürde kopmuştur. Gündelik hayatın içerisinde ortaya çıkan bu sistematik düşünselliğin geleneksel toplumların cemaat ilişkisi içerisinde var olmadığı kabul edilmektedir (Archer, 2003). Geleneksel toplumlarda kişinin eyleme yeteneği olmadığından dolayı toplumsal yapının sınırlamalarının farklılaştırılmaması failin yaşam biçiminin değişmemesine neden olmuştur. Eylemlilikler bireysel değil kitlesel görünüm çizmektedir. Kendi iç dinamikleriyle ortaya çıkan manevralar ve stratejilerle yapılmak istenen eylemliliklerin hedefi toplumun farklılaşması değil değiştirilmesidir. Bu eylemlilikler morfogenetik³ bir yapı izlememektedir. Çünkü içeriğinde fail hem kendi düşüncelerinin hem de grup düşüncelerinin yaratıcısı olma durumundadır. Morfogenetik bakış açısı bir organizmanın gelişimini anlattığı, dünyanın her yerinde aynı seyri takip ettiği, bir yerde var olduğu için her yerde olabileceği ilkelerine sahip olması nedeniyle evrimsel, aynı zamanda yapısalıcıdır. Yapısalıcı bir kavram olan morfogenetik, düşünceyi, düşünsellik ile birleştiren modernliğin sonuçlarının fail üzerine etkisidir. Bu açıdan sosyal yapı ve kültür farklılaşmaktadır. Günümüzde küresel ısınma yaşanıyor veya nükleer bomba yapılıyor olabilir, ancak yetenek ve sınırlama

³“Morfo”, toplumun önceden biçimlenmemiş ve düzenlenmemiş olduğunu kabul eden bir öğedir; “genetik” bireylerin faaliyetlerinin kasti veya kasti olmayan sonuçlarının kökenleriyle, unsurlarıyla biçimlenen, şekillenen bir parçanın kabulüdür.

içerisindeki bireyin düşünümsellik yetenekleriyle var olan duruma karşı koyabilme stratejileri bunları önleyebilir. Öngörülemeyen riskleri ve bu risklerin verebileceği zararları engelleyen strateji, failin değiştirme dönüştürme kapasitesidir (Archer, 2003).

Öte yandan düşünümsel sosyolojiyi, modernlik üzerinden okuyan ve düşünümsel modernlik kavramlaştırmasını kullanan Beck'e göreyse, failin değiştirme ve dönüştürme kapasitesi düşünümsel modernlik döneminde artmıştır. Basit modernleşme dönemi yapıları yeniden üreten fail imgesini çizerken, düşünümsel modernleşme yapıları değiştiren failer imgesini taslak olarak ortaya koyar. "Yapılar ve failer arasındaki diyalektik gevşetilir, hatta ters yüz edilir. Yapıların kendileri toplumsal pazarlık ve değişim süreçlerinin nesnesi haline gelirler. Düşünümsel modernleşme sürecinde sanayi döneminin doğallıkları, aşıkârlıkları da çözümler, böylelikle bireylerin eylemselliği merkezi bir konuma geçer" (Beck, 1999: 91).

Araştırmanın dayandığı teorik temeli ele aldıktan sonra araştırmanın öğeleri kısmına geçip, araştırmanın temel sorusunu ve amaçlarını ele alalım.

3. Araştırmanın Öğeleri

Araştırmanın temel problemi olarak, "düşünümsel sosyoloji açısından gözlemlenebilir koşullarda, yapı-eylem etkileşiminin farklı boyutlarını ve süreçlerini failer nasıl anlamlandırılmaktadır?" sorusu olarak belirlendi. Toplumsal yapı, failin değiştirme dönüştürme kapasitesinin gücünü toplumsal yapı lehine nasıl çevirebilmektedir? Sorusunun cevabını bulmak ise araştırmanın en belirgin amacını oluşturmaktadır.

Öte yandan bu çalışmanın önemi, örnek olay araştırmasıyla elde edilen verilerin düşünümsel sosyoloji temelinde oluşturulan teorik çerçeve içerisinde analiz edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda, toplumsal yapıyı oluşturan sistemlerden birisi olan sağlık kurumunda örnek olay tekniğiyle araştırma yapılmıştır. Çalışmada sayısal ve istatistiksel verilen oluşturulması ve yorumlanmasına dayanan nicel araştırma tekniği tercih edilmemiştir. Bunun yerine nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı ve bu tekniklerin algıların, olayların gerçekleştiği ortamda bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Şimşek & Yıldırım, 2000).

Çalışmada, nitel araştırma yöntem, ilke ve yaklaşımlarına bağlı kalınmıştır. Çalışma nitel araştırma paradigması ve örnek olay inceleme tekniği çerçevesinde tasarlanarak, gözlem ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca daha önce nitel veri toplama yöntemiyle yapılmış olan araştırmalardan da yararlanılmıştır. Araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi elde edinmek

için örnek bir birim seçilmiştir. Örnek birim ile yapılan çalışmalara uygun olan örnek olay inceleme tekniği (case study) kullanılmıştır. “Örnek olay inceleme tekniğinin en ayırıcı özelliği, incelenmesine konu olan birimleri ölçme ve biçmeden daha çok, bunların incelik ve içyüzlerine (dinamiklerine) girebilmeyi amaç edinmiş olmasıdır” (Güven, 2006: 173). Araştırmacı örnek olay çalışmasında araştırmanın problemini cevaplamak için derin, ayrıntılı, yoğun analizler yapma şansına sahiptir. Bu nedenle nasıl ve neden sorularının cevabını arayan araştırmacı örnek olay çalışmasını kullanabilmektedir. Genel anlamda olay (durum) çalışması şu şekilde tanımlanabilir. Güncel bir olguyu, olgunun yaşam çerçevesi içinde ele alan veya olgunun içinde bulunduğu ilişkinin kesin hatlarının belirgin olmadığı birden fazla kanıt veya veri kaynağının olduğu durumları, derinlemesine analiz etmek için kullanılan araştırma tekniğidir (Şimşek & Yıldırım, 2000).

Çalışmanın örnek olay araştırma alanı için hastane kurumu seçilmiştir. Hastanelerde toplumsal yapının içerisinde bulunan her sınıftan kişinin var olması, hastanelere gelen kişilerin toplumsal statüleri ne olursa olsun toplumsal “hasta” anlamlandırılmasına göre değerlendirilmeleri, hastanın yaşadığı acının ve hastalığın belirtilerinin sınıflar arası farklılık göstermiyor oluşu araştırmanın alan çalışmasının hastanede yapılmasının en önemli nedeni olarak gösterilebilir.

Çalışmanın alan araştırması, 2010 yılında hazırlanan yüksek lisans tezi kapsamında Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde hastane yönetiminden gerekli izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesi bünyesinde çalışan profesör, doçent, yardımcı doçent, asistanlar ile hastanenin farklı servislerinde yatan hastalarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak tamamlanmıştır. Görüşmelerin yapıldığı kişilere araştırmanın amaç ve kapsamı anlatılmış, kabul eden kişilerin ses kayıtları alınmıştır. Alan araştırması çerçevesinde hastane bünyesinde görev yapan iki profesör, iki doçent, iki yardımcı doçent ve iki asistan olmak üzere toplam 8 öğretim üyesi ve elemanı, temel olarak “doktorluk mesleği çalışma yaşamında hangi alanlarda fail olabilir?” sorusuna cevap bulmak amacıyla görüşülmüştür. Doktorların kendi astı ve üstü olan doktorlarla, idari personelle, hastane yönetimiyle ve hastalarıyla olan ilişkisini belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle 10 soru sorularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında hastanede yatarak tedavi olan hastalar içerisinde dört kadın, dört erkek hasta olmak üzere sekiz hastayla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hastalara, hastanın fail olma durumunu anlamak için sorular yöneltilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak 11 soru sorulmuştur. Bu sorular temelinde hastanın doktorlar, idari personel, yönetim ve diğer hastalarla aralarındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Görüşmeler esnasında sözlü olmayan göstergeleri araştırmanın veri analizi kısmında daha iyi ve düzenli bir şekilde analiz edebilmek için doktorlara ve hastalara farklı olmak üzere iki ayrı gözlem formu hazırlanmıştır. Araştırmacı, görüşme gözlem formlarını yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonrasında doldurmuştur.

Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesi bünyesindeki görev yapan doktorların seçilmesinin nedeni, aynı mekânda birbirleriyle farklı hiyerarşik unvanlar üzerinden ilişki kuruyor olmalarıdır. Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesi bünyesinde yatarak tedavi gören hastaların seçilmesinin nedeniyse, yatan hastaların hastane kurumunun işleyişi hakkında poliklinik hastalarına oranla daha fazla gözleme ve bilgiye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, araştırmacının hazırladığı sorular dışında görüşülen hasta veya doktorun cevaplarına göre de soru sorulabilmesi görüşmelerin uzamasına neden olmuştur. Bu bağlamda hastanede tedavi gören hastalar içerisinde yatan hastaların araştırmacıya ayırabileceği daha fazla zamanlarının olması da yarı yapılandırılmış görüşmelerin yatan hastalarla yapılmasının bir başka sebebidir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşmelerde, görüşmeciler tesadüf olarak seçilmiştir. Araştırmacı Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesine giderek doktorları unvanlarına, hastaları cinsiyetlerine göre sıralamış, ayrı tarihlerde tesadüf olarak seçilen kişilerle isimlerini almadan görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

Araştırmada elde edilen verileri analiz etmek için kategorisel analiz tekniği kullanılmıştır. “Kategorisel analiz, genel olarak belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder” (Bilgin, 2006: 19). Kullanılacak kategoriler, kuramsal çerçeve ile yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen verilerin birlikteliğiyle oluşturulmuştur. Kategorilerin oluşumu sürecinde homojen, ayırt edici, objektif olmasına, bütünsellik taşımasına dikkat edilmiştir. Kategorisel analiz tekniği çerçevesinde kategoriler üç ana kategoriye ayrılmıştır. Üç ana kategorinin her birisi kendi içerisinde birer alt kategoriye ve göstergelere ayrılmıştır. Bu kategoriler sırasıyla, yapı, eylem ve yapı eylem etkileşimidir.

Araştırma kategorilerinin alt kategorileri ve göstergeleri;

Yapı kategorisinin alt kategorisinde *yapı bağımlılığı* kavramı belirlenmiştir. Yapı kategorisinin göstergeleri ise, genelden etkilenme, tercih edememe, bilinç düzeyi düşüklüğü, kurallara aşırı bağlılık, itaat, değişime karşı çıkma, alternatif geliştiremememe, inisiyatif alamama, hiyerarşiyi benimseme, sorun çözümede edilgenlik, düşük düzeyde öz eleştiri olarak saptanmıştır.

Faillik kategorisinin alt kategorisi olarak *fail* kavramı belirlenmiştir. Eylem teorisinin göstergeleri ise, alternatif geliştirme, değişmeye açık olma,

sorun çözümede aktiflik, hiyerarşiye karşı oluş, üst düzeyde öz bilinç, tercihte bulunma, inisiyatif alma, organize etme olarak saptanmıştır.

Yapı-eylem etkileşimi kategorisinin alt kategorisi ise, *düşünümsellik* olarak belirlenmiştir. Düşünümsellik alt kategorisinin göstergeleri ise, desantrasyon, araçsal ve ereksel akli değişimli kullanma, yapının sınırlılıklarını bilme, tutarlı eleştiri, koşulları rasyonel olarak değerlendirme, söylem-eylem tutarlılığı, eyleminin sonuçlarını öngörme, eylemdeki gücünü ölçebilme olarak saptanmıştır.

4. Araştırma Bulgularının Yorumu ve Değerlendirilmesi

Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde gerçekleştirilen örnek olay araştırmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen veriler analiz edilerek doktorlardan ve hastalardan elde edilen bulgular “yapı bağımlılığı”, “fail” ve “düşünümsellik” kategorileri adı altında üç ayrı alt başlık altında değerlendirilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bilgilerin “yapı bağımlılığı” kategorisi üzerinden değerlendirilmesi;

Hastane kurumuna hasta olarak gelen failerin doktorlarını belirleme şansları bulunmamaktadır. Hastaların hastanelerini belirleme şansı bulunmakla birlikte, hastane çalışanları faileri başka hastanelere yönlendirebilmektedir. Bu durum Beck’in erken modern toplumlar ifadesiyle açıklanabilmektedir. Erken modern toplumlarda yapılar ve kurumlar failin değiştirme ve dönüştürme kapasitesinin üzerindedir. Öte yandan doktorların tamamına yakını da hastaların doktor ve hastane seçerken kulaktan dolma bilgiler ile eşe dosta sorarak veya daha önce aynı hastalığı yaşayan kişilerden öğrenerek hareket ettiğini söylemiştir. Hastaların genellikle doktorlarını seçerken çevrelerinden; içinde buldukları koşullardan etkilendiği anlaşılmaktadır. Hastaların, bu bağlamda yapı bağımlılığı kategorisi içerisinde yer alan, tercih edememe, alternatif geliştirememe, genelden etkilenme alt kategorilerine uygun davranışlarını söyleyebiliriz. Buna göre hastalar, hastane ve doktor seçerken toplumsal yapıdan (çevreden) etkilenmektedir. Toplumsal yapı içerisindeki kişi fail değil Althusser’in ortaya koyduğu gibi ideolojinin çağırdığı (interpellation) öznedir. Bu nedenle pasif ve algılayıcıdır (Althusser, 2003). Hastaların hastane seçimini diğer hastalardan ve yapısal etkilerden etkilenerek yapmasının nedeni, ideolojinin çağırdığı öznenin sürekli yeni özne çağırmasıyla bağlantılıdır. “Bu kendi öğelerinin özgül bir birleşiminden başka bir şey olmayan yapının etkileri dışında hiçbir şey değildir” (Savran, 2006: 148). Tıp fakültesinde görevli bir doktorun hastanın doktor seçimi üzerine görüşleri şu şekildedir.

“Bizim mevcut sağlık sisteminde hasta doktor seçemiyor. Doktor seçme fırsatına sahip çok az bir yüzde var. Hastanın doktor seçebilmesi için iyi bir

ekonomik güce sahip olması gereklidir. Ekonomik gücü iyi olmayan hastalar sıkıntısına, şikâyetine göre hastaneye geliyor. Hangi doktorun geleceği hastanın hastaneye geldiği zamana göre değişir. Doktor seçebilenler ise internette, diğer hastaların referanslarından, doktorun unvanına bakarak hastaneye gelirler". (Yardımcı Doçent Doktor, 9 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu)

Buna paralel olarak, katılımcı hastaların belirttiği en önemli hasta olma sebebi yaşam biçimi olarak belirlendi. Yaşam biçimini belirleyen ise toplumsal yapıdır. Hastalar hasta olmalarını yaşam standartlarına, zor koşullarda çalışmalarına ve sağlık durumlarıyla ilgilenmeye zamanlarının olmamasıyla ilişkilendirmişlerdir. Buna göre hastaların ekonomik ve eğitim düzeyi, hastalığın tedavisi, teşhisi ve bakımı açısından önemli bir unsurdur.

Yapısal unvanlar içerisinde asistanlık unvanı hastane alanı içerisindeki güç ilişkisinden etkilenen ilk unvandır. Asistan bu güç hiyerarşisi içinde en az otorite sahibi olan faildir. Güç, Weber'e göre karşıdakinin istemediği bir şeyi karşıdakine yaptırabilme durumudur. Otorite sahibi, asistan istemediği halde istediğini yaptırabilir. Failin ne düşüneceğini, ne hissedeceğini büyük ölçüde belirleyen şey iktidar koşullarıdır. Bu çerçevede en genel ifadeyle otoritenin, iktidar koşullarını yorumlaması bir güç imgesi tanımlamak suretiyle denetim ve nüfus koşullarına bir anlam verme çabası olarak ifade edilebilir (Sennett, 2005). Failler eyleme girerken kendilerine benzer kişiler üzerinden ilişkilerini değerlendirmektedirler. Bu nedenle "failin, eylemde bulunan başka varlıklar arasında hareket ettiği ve onlarla ilişkide bulunduğu için hiçbir zaman sadece bir fail değil, her zaman ve aynı zamanda bir kurban" olduğunu da göstermektedir (Arendt, 2006: 279). Örneğin asistanlara danışmamız gerek diyen bir tıp doktoru hemen ardından şu ifadeleri belirtmektedir;

"Asistanlara danışmayız. Asistanların nasıl çalışacağı konusunda bölüm kendi içerisinde karar verir. Asistanlar alınan karara göre dönüşümlü olarak bir hafta poliklinikte, bir hafta yataklı serviste ve bir hafta ameliyathanede görev alır". (Doçent Doktor, 10 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu).

Bu verilere takiben, doktorların hastane kurumunun yapısallığı içerisinde çalışma şekillerini ne kadar belirleyebildiklerini öğrenebilmek için, birimlerinde çalışan idari personelin (hemşire, büro personeli, diğer sağlık personeli) çalışma durumunu ve kendi çalışma biçimlerini belirleyip belirlemediklerini anlamaya yönelik sorular soruldu. Bu soruya verilen cevaplardan bir tanesi şu şekildedir;

Birimimizde birlikte çalıştığımız personellerin hiç birinin çalışma şeklini düzenleyemiyoruz. Personellerin çalışma şeklini hastane yönetimi

belirlemektedir. Hastane yönetimine hemşire sayımız şu kadar olsun diyemiyoruz. Çünkü biz bir hemşireyi bile zor buluyoruz. Bu yüzden bu hemşire yeterli bilgi ve yeteneğe sahip değil deme lüksümüz yok". (Yardımcı Doçent Doktor, 6 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, Hacettepe Üniversitesi tıp fakültesi mezunu).

Doktorlardan alınan cevapları araştırmanın analizinin göstergeleri içerisinde yerleştirdiğimizde, doktorların hangi sağlık personeli ile çalışacağını tercih edemedikleri görülmektedir. Doktorların hastane yönetiminin aldığı kararlara uymak zorunda oldukları ve sorun çözmede edilgen kaldıkları belirlenmiştir. Birimlerindeki çalışma biçimine alternatif geliştirme kapasitelerinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Hastaların tamamı yattığı hastanede çalışan tanıdık bir personel olup olmadığını kontrol etmiştir. Bu durum, ilk olarak fail yönünden değerlendirildiğinde, hasta ve hasta yakınları sağlık sistemi içerisinde var olan bir failin değiştirme dönüştürme kapasitesinin sağlık sisteminin dışında olan bir failin değiştirme dönüştürme kapasitesine göre daha fazla olduğunun farkındadır. Değiştirme dönüştürme kapasiteleri arasındaki bu farklılık, sağlık sistemi içerisinde olan bireyin Bourdieu'nun kavramıyla "doxa" bilgisine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcı hastaların ifadelerini yapı ile bağdaştırdığımızda, bu Benedict Anderson'un hayali cemaatler üzerine yazdığı kitabında belirttiği kapitalizm, teknoloji ve insanın dilsel çeşitliliğe olan mahkûmiyetinin birbirleriyle buluşmasının yeni bir cemaat ilişkisini mümkün kıldığına yönelik ortaya koyduğu düşünce biçimi ile açıklanabilir. Ortaya çıkan bu yeni cemaat biçimi nedeniyle failer sistemlerin içerisinde cemaatlerinden birini arama eğilimindedirler. Hastaneye yatan bir hastanın yakınlarının veya kendisinin hastanede çalışan bir hemşeri, askerlik arkadaşı, akraba, tanıdık araması gibi örnekler bu durumun en belirgin biçimini oluşturmaktadır. Bu duruma dair bir hastanın ifadesi;

Bizim karşı komşunun kızı burada çalışıyordu. Ben hastaneye yatınca annemler onunla görüşmüşlerdi. Burada çalışan abla yanıma geldi, sevk işlemlerini nasıl yapacağımızı söyledi. Bazı konularda yardımcı oldu. (19 yaşında, işsiz, babası üzerinden sağlık güvencesine sahip, lise mezunu).

Öte yandan iki hasta dışındaki diğer tüm hastalar eğitim seviyesi ve ekonomik geliri yüksek hastaların düşük eğitime ve gelire sahip olan hastalara göre daha iyi tedavi olabildiklerini belirtmişlerdir. Bu çerçevede hastaların çoğunluğu yapıya bağımlı kalmaktadırlar. Yapı içerisinde eğitim seviyesi ve ekonomik güç tercih etmeyi, inisiyatif almayı belirlemektedir.

Görüşmelerden elde edilen bilgilerin "düşünsellik" kategorisi üzerinden değerlendirilmesi;

Doktorlar hastanenin işleyiş kurallarına yapısal olarak bağlı kalmasına rağmen, kendi branşlarındaki gelişmeleri takip etmek için fail olma kapasitelerini kullanabilmektedir. Doktorların bilgi alırken hem yapıya bağımlı hem de fail olma durumlarını kullanabilmeleri söz konusudur. Bu durum, doktorların günlük çalışma hayatlarında hastane yönetim kurallarını bilerek hareket ettiklerini, hastane yönetiminin koşullarını rasyonel olarak değerlendirebildiklerini, meslek hayatında girdikleri eylemlerin sonuçlarını öngördüklerini göstermektedir. Doktorlardan elde edilen veriler bize yapının sınırlılıklarını bilme, rasyonel eyleme girme, eylemlerinin sonuçlarını öngörme alt göstergelerinin bulunduğu düşünömsellik kategorisine yönlendirmiştir. Bu kategori içerisinde, kişinin etkin bir fail olma ve olmama durumu aynı anda gerçekleşmektedir. Fail hastanedeki konumunun, ahenginin devamı için başhekimlikten gelen kararlara göre çalışma biçimini benimsemektedir. Konu hakkında bir doktor şunları belirtmiştir;

Uzmanlık alanım ile ilgili bilgileri internetten takip ediyorum. Bizim her branşın derneği vardır. Bu dernekler üyelerine portallar sağlar. Bu portallardan öğreniyorum. İkinci olarak üniversite içerisindeki veri tabanlarından öğreniyorum. Hastanenin işleyiş yapısı ile ilgili bazı değişimleri yazının bize gelmesi ile duyarız. Yazı başhekimlikten bölümlere dağıtılır. Elli metre ilerdeki başhekimlikten yazının buraya gelmesi iki günü bulur. Ara sıra çok nadir büyük değişimlerde toplantı yapılır. (Profesör Doktor, 8 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu)

Öte yandan görüöülen doktorlardan hastane yönetiminin değiştirdiği kuralları eleştirenler olmuş fakat kurallara uymayan, kurallardan etkilenmeyen bir doktorun olmadığı anlaşılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen bilgilerin “fail” kategorisi üzerinden değerlendirilmesi;

Doktor, hastane kurumunun yapısalılığı içerisinde konumunu korumak için kurallara uyduğu sürece akademik bilgilere ulaşmaktadır. Doktor, daha çok bilgiye, daha iyi bilgiye ulaşmak için tercihler yapmakta, inisiyatifler geliştirebilmektedir. Bireyin kişiden faile geçmesini belirleyen ise sermaye birikimidir. Kişi ekonomik, sosyal, simgesel, kültürel sermaye durumuna göre etkin bir fail ya da etkin olamayan bir fail (kişi) olabilmektedir.

Failin toplumsal yapının kurallarına uygun strateji ve manevralarla elde ettiği otorite, eylemlerinin yapı içerisinde sorgulanmasını azaltmaktadır. Otorite, hiyerarşi içerisinde unvana göre artmaktadır. Ancak doktor hastane içerisindeki otoritesini yapıya bağımlı kaldığından dolayı elde etmektedir. Bu nedenle hastane içerisinde otorite sahibi olmayan bir faile göre daha zor inisiyatif kullanmaktadır.

Hastane yapısı içerisinde değişimi, dönüşümü gerçekleştirebilecek bir unvana sahip olmayan bir fail ikili ilişkilerini kullanarak bir asistanın yapamayacağı ya da bir doçentin yaptığı zaman hoş karşılanmayacağı bir işi hemen yapabilmektedir. Bu duruma dair başka bir doktorun dedikleri şöyledir;

Bazı durumlarda unvanım gereği kurallara daha sıkı bağlı kalmak zorunda kalıyorum. Ancak bir hasta bakıcı fazla göze batmadan kişisel ilişkileri ile benim uzun sürede yapabileceğim bir işi benden daha çabuk yapıyor” (Profesör, 7 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, Ankara Üniversitesi tıp fakültesi mezunu).

Bu durum sağlık sisteminin kuralları içerisinde yıllarca manevra ve stratejiler yaparak, sağlık sisteminin kurallarına göre yükselip unvana sahip olan doktorların hastane içindeki ilişkilerinin, ikili ilişkilerden çok bürokratik ilişkilere dayandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu ilişkilerin farklılığı Touraine'nin belirttiği “öznenin biçimlenmesi için aynı zamanda ötekileri ve farklılıklarını tanımayı da öğrenmesi gerekir” düşüncesi ile bağdaştırılabilir (Touraine, 2008). Bu veriye göre sağlık sisteminin içerisindeki yapı üzerinden unvan ve statü elde eden bir doktor, sağlık sisteminde unvanı ve statüsü olmadan çalışan bir faile göre ‘bürokrasinin demir kafesine’¹³ daha çok hapis olmuş durumdadır.

Öte yandan doktorların sağlık sisteminin işleyiş kurallarını esnetip esnetemediklerini anlamak amacıyla da sorular yöneltildi. Doktorlar durumunun ciddi olduğunu düşündükleri hastalarına daha erken tanı koyup daha hızlı şekilde tedaviye başlamak için bürokratik süreçleri hızlandırabilmektedir. Bunun için hastanın izleyeceği yola alternatif yollar, stratejiler geliştirebilmektedirler. Bu stratejilerden birisi kendi biriminde ve diğer birimlerde çalışan idari personeli organize etmek olarak saptanmıştır. Böylece hastanın yaşadığı bürokratik sorunlara çözüm yolu göstermekte ve hastane sisteminin işleyiş yapısını dönüştürebilmektedirler. Bu bağlamda bir doktor şu ifadeleri kullanmıştır;

“Sağlık bakanlığı bazı ilaçları sadece hastanede yatan hastaya veriyor. Ancak hastanenin fiziksel kapasitesinden dolayı bazı hastaların hastanede yatma şansı yok. Bu durumda hastaya o ilacın iyi geleceğine inanıyorsam hastaya sanal yatış⁴ yaptırıyorum. Böylece hasta ilacını alabiliyor”. (Doçent Doktor, 12 yıldır Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışıyor, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu).

Bu göstergeler ışığında, doktorlar hastasının tedavisi için hastane yapısını esnetebilecek, dönüştürebilecek yapı eylem etkileşimine sahiptir. Gerçekleştirilen esnetmelerin toplumsal yapı içerisinde yaşanmasının nedeni,

⁴Sanal yatış; Yatarak tedavi olmasına gerek olmayan bir hastanın ilacının maliyetini hastanın sağlık güvencesinin karşılayabilmesi için doktorların yasal yollardan inisiyatif kullanabilme durumudur.

Garfinkel'in gündelik hayatın her gün yeniden nasıl oluşturulduğunu açıklamak için kullandığı düşünümsellik yorumuyla açıklanabilir. Buna göre düşünümsellik, yaşadığımız özel olayları çözebilme halimizdir. Toplumsal yapı içerisinde karşılaştığımız özel olayları, genel olay bilgimizden dolayı çözebilme olduğumuzu belirtir. Başka bir ifadeyle, katılımcı doktorlar sağlık sisteminin içerisinde çalıştıkları hastane kurumunun kurallarını iyi bilmektedir. Bu genel olay bilgisinden dolayı doktorlar karşılarına çıkan özel durumlarda toplumsal yapının hukuk sisteminin yapısallığına uygun olarak stratejiler geliştirebilerek hastanenin işleyiş kurallarını esnetebilmektedir. Bu durum yapısal bir değişim yerine küçük farklılaşmalara neden olmaktadır. Böylece "insan mutlak davranış ölçütlerine, evrensel bağlayıcı ideallere giderek daha az bağımlı hale gelmiştir. İnsanın kendi özel ölçütlerinden başka kurala gerek duymayacak kadar özgürleştiği ileri sürülmektedir. Ne var ki bu artan bağımsızlık, ters mantıkla, bir edilgenlik artışına da yol açmıştır" (Horkheimer, 2008).

Doktorların fail olabildikleri bir başka alan ise kendi bilimsel çalışmalarını yapma biçimleridir. Doktorların kendi bilimsel araştırmalarını yaparken başka projelerde, hastanelerde, ülkelerde çalışmayı seçme şansları bulunmaktadır. Doktorların çalıştıkları hastanenin olanaklarına bağlı kalmadan bilimsel çalışma yapabilmesi için sağlık sisteminin ve hastane yönetiminin belirlediği şartlara uyarak izin alması gerekmektedir. Sağlık Bakanlığı'yla hastane yönetimi bu hakkın doktora verilip verilmeyeceği konusundaki son sözü söylemektedir. Bu nedenle doktorların bilimsel çalışma alanını belirleme hakkı yine yapının etkisi altında gerçekleşmektedir. Doktorlar hastanenin olanaklarından bağımsız bir şekilde tedavi yöntemi, bilimsel çalışma alanı belirleyememektedir. Doktorların dünyadaki en son bilimsel araştırmaları takip edebilmesine (internet, kongreler, bilimsel makaleler vb. ile) olanak sağlayan yapı, aynı araştırmaları doktorun yapabilmesine ölçütler, sınırlamalar getirmektedir. Sorulan sorulardan elde edilen tüm bu ifadeler ve açıklamalardan hareketle araştırmaya katılan doktorların eyleme kapasitelerinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak doktorlar eyleme kapasitesine yapının kurallarına bağlı kaldığı sürece sahiptir. Yapı, doktorların değiştirme dönüştürme kapasitesinin yönünü ve hızını bu nedenle belirlemektedir. Yapı, failin değiştirme dönüştürme kapasitesinin değişim yönünü ve hızını, güç dengesinin değişmeden sürdürülebilmesine göre belirlemektedir. Bu güç dengesi günümüzde kapitalizmin güç dengesinin bir yansımasıdır.

Hastaların eğitim seviyesi yükseldikçe sorgulama seviyesi artmaktadır. Faillerin doktorların güvenilirliğini sorgulama durumları, modernleşmeyle beraber oluşması gereken soyut sistemlere güven bilgisinin oluşmadığının kanıtıdır. Bu nedenle hastaların doktorların kararlarını sorgulama durumları sağlık sistemini düzeltme, değiştirme hedefi taşımamaktadır. Burada hastalar kişisel sağlık durumlarını düzeltme hedefindedirler. Kendi sağlık durumunu

düzeltilme hedefindeki hastaların sahip olduğu düşünce biçimi sistematik düşünseldir. Toplumsal yapıyı değiştirme dönüştürme amacıyla değildir. Fail, manevra ve strateji yapabildiği sürece toplumsal yapıyı değiştirme dönüştürme amacıyla değil, manevra ve stratejilerini sürekli kılacak, toplumsal yapı içerisinde kendisini farklılaştıracak eylemlilikler peşindedir.

Fail, yapının etkilerine karşı bir gücünün olduğunun farkındadır. Ancak bu gücün her failde eşit olmadığı da farkındadır. Bu nedenle güce ulaşabileceği alanlarda etkin olmak istemektedir. Bu durumun en önemli kanıtı, çocuklarını bir sermayeye sahip olacak şekilde yetiştirmesidir. En güçlü sermaye kimine göre kültürel olabilirken bir diğerine göre ekonomik olabilmektedir. Sermayeler arasındaki güç farklılıkları örnek olay araştırmasında şu şekilde ortaya çıkmıştır. Bir doçentin ekonomik ve simgesel sermayesiyle yapamadığı veya yaptığı zaman hoş karşılanmayacağı bir eylemi, hasta bakıcı kültürel ve sosyal sermayesini kullanarak yapabilmektedir. Özetle, failer, diğer failerin değiştirme ve dönüştürme kapasitesi olduğunu bilmekte ve kapasite düzeylerine göre ilişkilere girmektedir.

Sonuç

Araştırmadan elde edilen bilgiler kapsamında yapı eylem etkileşiminde yapıların failer karşısında belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Buna rağmen yapı içerisinde yer alan failer yapıyı kullanarak değiştirme ve dönüştürme kapasitesine sahip olabilmektedir. Araştırmada failerin yapı algısını simgesel, sosyal, ekonomik veya kültürel sermayesinin olup olmasının belirlediği anlaşılmıştır. Bu sermaye türlerinden birine veya bir kaçına sahip olan fail için yapı, hem sınırlayan hem de izin verendir. Ancak sermayelerden hiçbirine sahip olmayan bir fail için yapı, sınırlayan, farklılaştıran şekil veren ve asıl olandır.

Failin yapı algısı ile yapısal süreçler arasındaki ilişki diyalektik bir seyir izlemektedir. Failin yapı algısını oluşturan yapıdır; ancak bu yapı her fail için aynı olan tarafsız bir yapı değildir. Failin yapı algısı, habitusu tarafından oluşturulan yapı anlayışıdır. Habitus bilgisinden gelen yapı algısını, yapıyı kullanarak elde ettiği sermaye ile değiştirebilir. Yapı anlayışı katı veya esnek bir yapı anlayışı olabilir. Zihnindeki yapı anlayışına göre gündelik hayat içerisindeki ilişkilerine girer. Bu yapı anlayışı kurum içerisindeki manevra ve stratejilerini belirlemektedir. Sonuç olarak araştırmada görüşülen hastalar, sahip oldukları habitusun zihinlerinde oluşturduğu yapı algısına göre hareket etmektedir.

Yapı, failin koşullarını belirlediğinden ötürü yok olma tehlikesi taşımamaktadır. Failler yapıyı kendi strateji ve manevralarına göre dönüştürmektedir. Buna kanıt olarak örnek olay araştırmasında her hastanın yattığı hastanede çalışan bir tanıdık bulma çabası gösterilebilir. Fail yapının her fail için eşit şartlar sağlamadığını düşündüğünden dolayı yapıyı kişisel olarak dönüştürmektedir. Ancak bu dönüşümler yapısal değişimlere neden

olmamaktadır. Bu nedenle failin yapı algısındaki farklılık, yapının işleyiş mantığını değiştiremez. Yapının değişimi tek bir failin yapıdan elde ettiği güç ile gerçekleştirilemez. Failler arasında oluşturulan ortak manevra ve stratejilerle değiştirilebilir. Failin tek başına yapıyı değiştirme kapasitesi yoktur. Ancak fail yaşamını direkt olarak şekillendiren yapının kurallarını araçsal ve ereksel akıl ayrımı ile dönüştürebilir.

Eylemlerinin yapı tarafından sınırlandırılması veya eylemlerine olanak sağlaması failler tarafından farklı algılanmaktadır. Araştırmaya katılan hastalar, hastane içerisinde manevralarını ve stratejilerini uygulayabilen hastaları torpilli, zengin, okumuş, bilinçli gibi sermaye çeşitlerinin sonuçlarıyla açıklamaktadır. Strateji ve manevra yapamayan hastaları ise güçsüz, fakir, saf, iyi niyetli olarak adlandırmaktadırlar. Bu durum, yapı içerisindeki işleyişe duyulan güvensizlikten ileri gelmektedir.

Son olarak, yapının içerisinde ortaya çıkan failin bilinci, yapının içerisindeki güç ilişkilerini,, üretim ilişkilerini, işleyiş mantığını tek başına değiştiremez, dönüştüremez. Aynı zamanda yapının içerisinden çıkan fail yapıdan tamamen bağımsız bir ahlak ve özgürlük anlayışına sahip olamaz. Ancak fail yapıyı kullanarak, yapının içerisindeki değiştirme dönüştürme kapasitesini artırabilir. Yapıdan yararlanarak elde ettiği kapasiteyle yapının içerisinde, yapıyı işleyiş mantığından koparamadan, dönüşümler, değişimler yapabilir.

Kaynakça

- ALTHUSSER, L., 2003, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Alp Tümertekin)İstanbul: İthaki Yayınları.
- ANDERSON, B., 2005, *Hayali cemaatler*. (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ACAR, G., 2006, *Özne-Yapı Gerilimi Maddeci Bir Bakış*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- ARCHER, M., 2003, *Margret Archer Structure, Agency and The Interval Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ARENDR, H., 2006, *İnsanlık Durumu*. (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BECK, U., 1999, *Siyasallığın İcadı*. (Çev. Nihat Ülner). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOURDIEU, P., 2006, *Pratik Nedenler*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.

- BİLGİN, N., 2006, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- COULON, A., 2010, *Etnometodoloji*. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.
- GARFINKEL, H., SACKS, H., 2005, "On Formalstructures Of Ptacticalactions" *Ethnomethodological Studies Of Work*. (içinde). GARFINKEL, H. (der) Newyork: Taylor&Francis Group Published.
- GIDDENS, A., 2005, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*. (Çev. ÜmitTatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- GOFFMAN, E., 2009, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. Barış Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜVEN, S., 2006, *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- FREUD, S., 2009, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. (Çev. Ali Babaoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.
- HORKHEIMER, M., 2008, *Akıl Tutulması*. (Çev. Orhan Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.
- KEAT, R., URRY, J., 1994, *Bilim Olarak Sosyal Teori*. (Çev. Nilgün Çelebi). İstanbul: İmge Kitapevi.
- KÜÇÜKALP, K., 2006, *Husserl*. İstanbul: Say Yayınları.
- LAYDER, D., 2006, *Sosyal Teoriye Giriş*. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.
- LELEDAKIS, K., 2000, *Toplum ve Bilinçdışı Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LEVI-STRAUSS, C., 1994, *Yaban Düşünce*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZBUDUN, S., 2010, "Claude Levi-Strauss'u Hatırlamak" *Toplum ve Bilim Dergisi*, 117,187-205.
- SLATTERY, M., 2007, *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Ümit Tatlıcan & Gülhan Demiriz). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- SMITH, P., 2007, *Kültürel Kuram*. (Çev. Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınları.
- STONES, B., 2008, *Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar*. (Çev. Nihat Erdoğan, Ünsal Oskay). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ŞİMŞEK, Ü. (2003). *Araştırma teknikleri*. İstanbul: Morötesi Yayınları.

- TİMUR, T., 2005, *Felsefi İzlenimler*. İstanbul: İmge Kitapevi
- TOURAINÉ, A., 2008, *Başka Türü Düşünmek*. (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- UYGUR, N., 1998, *Edmund Husserl'de Başkasının Ben Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- VAROL, A., 2010, Hedef Kitlelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirmesi: Üniversitesi Gençlerine Yönelik Bir Araştırma. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6, 49-64.